

ניתוח אובייקטיבי של מיבצע כזה הוא תנאי מוקדם לתיקון ליקוייו, לשיכלול שיטותיו, לתיכנון מפוכח של המיבצעים הבאים — וגם להבנת רוח המדינה ומציאותה המדינית.

היעד הראשון: הכנסת

היעד הראשון לא נכבש. בכנסת לא הושג רוב לביטול הממשל הצבאי. הממשל הצבאי נישאר, על כן, על כנו — ושרהבטחון כבר הודיע כי לא ירשה שום תקלות נוספות. זהו כשלון ברור, ואין טעם לטשטשו.

אולם הצורה בה זכה הממשל הצבאי לרוב הועיר שלו — יש לראות בה ניצחון חשוב למיבצע איקס.

כפני עם ועדה הוכח כי הממשל הצבאי — וכל המערך הבטחוניסטי במדינה — יכולים לקיים את עצמם רק בעזרת קוויזילינגים בוויים, שהוכנסו לכנסת, בדרכי טרור, עליית הממשל הצבאי עצמו. הממשל בוחר בקוויזילינגים, הקוויזילינגים מקיימים את הממשל. כפי שהגדיר זאת ח"כ מנחם בגין: "פרטואום אימובילה".

בשביל המישטר הבטחוניסטי, זוהי השפלה עצמית מאמירה, החותרת תחת אושיות קיומו. זוהי תעודה של פשיטת-רגל מוסרית, המגלה את חולשתו הפוליטית היסודית.

הקוויזילינגים לבדם לא הספיקו. נוסף על תמיכתם, נאלץ האחד-בדורו להודק לאיש מסוגו של אריה אלטמן, לאנוס בפומבי את מצפונם הרופף של אנשים כמו יהוד סמילנסקי ומשה אונא, להשיג רוב המורכב מח"כים שהודיעו מראש כי הם מצביעים בניגוד להשקפתם ולהכרתם.

זהו הניצחון האמיתי של המערכה נגד הממשל. הוא לא הושג מאליו. אין הוא אלא תוצאה של הלחץ המוסרי העממי, שהופעל בימים המכריעים.

רק הודות ללחץ זה החליטה אגודת-ישראל להימנע מהצבעה, בניגוד לעמדתה לפני שנה, כאשר מכרה את קולותיה לממשל הצבאי. (ציניקאים יכולים להגדיר זאת אחרת: הלחץ הביא לעליית מחירה של האגודה, כך שמפא"י שוב לא יכלה להרשות לעצמה את קניית קולותיה, נאלצה להסתפק בקניית הימנעותה.) רק הודות ללחץ זה החליטו האנוסים לפרסם את פירוניהם ברבים. רק הודות ללחץ זה נישארו התוצאות בלתי-ביטוחות עד לרגע האחרון.

כל זה הושג במיבצע של עשרה ימים, ללא כסף, ללא מנגנון, ללא תיכנון ארוך-טווח. אפשר רק לשער מה היה המצב אילו היה המיבצע מתנהל במשך חודשים, אילו היתה לו שהות להכות גלים גבוהים יותר בקרב ההמונים, אילו עמדו לרשותו רבבות לירות, אילו הספיק לגבש מנגנון של פעילים.

האם לא יכולנו להכריח את אגודת-ישראל להצביע למען ביטול הממשל? האם לא היה מצב-הרוח הציבורי מעניק כוחות חדשים לצעירי המפד"ל, עד כי היו מכריחים את צמרת מפלגתם לשנות את עמדתה, או לפחות לתת חופש-הצבעה לחיכה? האם לא היינו מגייסים את הציבור הערבי, המאוכזב והמיואש, לפעולה רחבה יותר, שהיתה משתקת את מזימות הקוויזילינגים? האם לא היינו מביאים לזעזועים פנימיים במפא"י עצמה?

להושיט את ידו לישראל — חבל שלא קם איש והזכיר לו כי המחחרת העיראקית שלחה בשעתו שליח לממשלת ישראל ונדחתה; כי עבד אל-נאצר ניסה בשנותיו הראשונות ליצור מגע עם ישראל; כי מלך מארוקו ישב ראש בחיידת פירנצה שנועדה להפגיש ישראלים וערבים; יוסף גולן סולק מתפקידו דווקא מפני שיצר קשרים עם חוגי-שלטון ערביים; שאישים ישראלים נפגשו בגלוי ובפרהסיא עם שר-החוץ העיראקי, עם ראשי ממשלת הפל"ן ועם אנשי-רוח ערביים; ועוד ועוד ועוד — כל אותן עשרות פרשות שפורסמו במרוצת השנים מעל עמודי העולם הזה.

האם לא נכלא אהרונצ'יק כהן דווקא מפני שגילה פרשות אלה בסיפרו, אשר מפ"ם לא העזה לפרסמו עד עצם היום הזה? האם לא זו הסיבה ששנאי-המדינה, בהשראת חוגי בן-גוריון, מסרב לשחרר את אהרונצ'יק אף יום אחד לפני גמר תקופת מאסרו?

היעד השני: חינוך העם

אם לגבי היעד הראשון הושג רק ניצחון חלקי, הרי הושג ניצחון שלם לגבי היעד השני. ההצבעה על הממשל הפכה לחוויה לאומית, שחזרה לתודעת כל אורה בישראל. היא הייתה גלים בקרב הנוער הלומד, שנחשב עד כה לאיש עד ללא-תקנה. המערכה עוררה הזדהות, התלהבות, סקרנות, איבה ושינאה, יותר מכל מערכה לאומית מאז פרשת לבון.

במשך עשרים וארבע השעות האחרונות התהלכה המתיחות בחוצות ירושלים. גרמו לכך לא רק ההפגנות עצמן, וגם לא הגיוס העצום של אלפי שוטרים חמושי אלות וחבושי קסדות, אלא הורם הגדול של צעירים מכל כנפי-הארץ שבאו ביוזמתם שלהם לירושלים כדי להיות עדים להתרחשות, ושניסו (לשוא) לעקוב אחרי הדיון בכנסת. במידה צת פחותה מזו חזרה המתיחות לכל בית בישראל, באמצעות שידורי הרדיו, הכותרות הזועקות של עתוני-הערב, הפלאקאטים, הסיסמות המצוירות, והכרוזים.

ביסודו של דבר יש לזקוף הצלחה זו על חשבון הנושא עצמו. קיומו של הממשל הצבאי, מישטר של דיכוי המיעוטים, מעורר מטבעו רגשות עמוקים. גם המערכה הציבורית האונית ביותר אינה מסוגלת להפעיל המונים, אם הנושא אינו מעורר הד בליבם. אך מאידך: גם הנושא המסעיר ביותר אינו מביא להתגייסות עממית (מחוץ למיקרים היסטוריים נדירים) ללא מערכה ציבורית מאורגנת, מתוכננת ומגובשת.

מרכיבי-העצבים של מערכה זו היה הוועד היהודי-ערבי לביטול הממשל הצבאי. היה זה הוא שהפעיל, במישרין או בעקיפין, מרצונם או שלא מרצונם, את כל שאר הגופים שפעלו, שהביאו להתעוררות ספונטאנית של גופים חדשים, שהביאו לריכוז המערכה ולתיאומה. מאחר שעמדו לרשותו ימים מעטים וכוחות דלים בלבד, יכול הוועד להתגאות בתוצאות המזהירות שהושגו.

התעוררות המונית זקוקה לסמלים, שיש בכוחם להלהיב ולאחד. המפלגות הוותיקות, שאיבדו מומן כל קשר עם לב ההמונים, שכחו אמת זו. אני מאמין כי סמל המאבק — הטלאי הצהוב העגול, כשעליו האיקס השחור של הביטול — תרם השבוע תרומה להעלאת המתח ההמוני, לפני ההפגנות ובהפגנות עצמן. סמל זה, שנתקבל רשמית על-ידי הוועד היהודי-ערבי (ואני שמח שהיה י חק בכך), עבר לאחר מכן לרוב הגופים האחרים, העניק למערכה כולה — ברחוב העיברי וברחוב הערבי — ליכוד וכיוון.

ליד הכנסת: שוטרים עם קסדות, מכונת, אלחוט ותגבורת — חלק מן הגיוס ההמוני

זהו סמל חינוכי. אין צורך להסביר אותו — הוא מסביר את עצמו. הוא יוסיף להדריך את המשך המאבק, למלא שליחות חינוכית ממדרגה ראשונה.

אסור לשפוך דם?

רור לב? כי יכולנו להעמיק את החויה פי כמה, להפוך את מאורעות ירושלים לסנסציה לאומית ובינלאומית. לצורך זה היה דרוש רק דבר אחד — התנגשות עם המישטר.

אין ספק כי הדבר היה נוצר בעל כורחנו, אילו התמידו השלטונות בסירובם להרשות לחעד לערוך הפגנה חוקית. אני משוכנע כי במיקרה זה לא היה שום כוח בעולם מרסן את המישלחות מלצוד לעבר הכנסת — וירושלים היתה רואה תמונות שלא ראתה כדוגמתן מאז היוכוח על השילומים. כי זכותם של אזרחים להתקבל ולהפגין היא זכות במקראטית אלמנטרית — ואמצעי-דיכוי שרירותיים היו מעוררים בהכרח שפיכות-דמים.

גם אחרי שניתן, ברגע האחרון ממש, לפי דרישת בית-המשפט העליון, הרשוין להתלוכה, סערו הרוחות. המישטר הכתיבה להפגנה נתיב צדדי, שהרחיק אותה מן הכנסת, וסגרה בפניה את מרכז העיר. המש מאות חברי המשלחות שצעדו במיצעד אנשי מק"י, הפעולה השמית, אל-ארה, ועדי-הנוער, וכל שאר החוגים והאזרחים שבאו להפגין ביום זה — היו כולם אקטיביסטים נלהבים, בעלי כוח-יצרן והחלטה נחושה. איש מהם לא חשש מפני התנגשות. איש מהם לא היה מקפל את הדגל ונעצר במקום שנקבע ברשיון, ולולא נקטנו מראש אמצעים נמרצים ביותר להבטחת פיזוריה של ההפגנה בשקט. הרשלה היא: האם צדקנו בכך?

השוללים יכולים לומר: הפגנה שקטה, אם אינה הפגנה של רבבות, אינה יוצרת את הרושם הררוש. רק תצלומים של התנגשויות-דמים יוצרים חויה של ממש. הם מוכיחים כי בעלי ההפגנה הם קנאים למטרתם, שהם מוכנים לשפוך אם דמם למענה, ועל כן הם מעוררים כבוד בארץ, במרחב ובעולם.

הצדקת טיזה זו אפשר לספר סיפור קטן. קדיש לוח, העסקן המפא"י המכהן (בגלל אולטי"י שאר המפלגות) כיושב-ראש הכנסת, הודיע כיוע מראש כי הורה לוועדות הכנסת שלא לקבל משלחת מטעם הוועד היהודי-ערבי, מפני שגוף זה זומם לעורר מהומות. הוא הסתמך על משפט שאמרתיו בעצרת-ההמונים באולם סוגרב, אותו קרע באופן שרירותי מן הקשר ההגיוני שלו.

כדי למנוע פרובוקציה, כינס הוועד היהודי-ערבי מסיבת-עיתונאים דחומה, ערב ההפגנה, והודיע כי אינו מתכוון להעלות לירושלים המונים, אלא רק משלחות מצומצמות — על-מנת למנוע כל טענה, וכל אפשרות, של מהומות. במסיבה זו לחץ עלי כתב ג'רוסלם-פוסט, במשך שעה ארוכה, לפרט בדיוק את המספר המכסימלי של חברי-משלחות שנביא לירושלים. לבסוף התחייבתי חגיגת בפני העיתונאים שלא נעלה לבירה בשום פנים יותר מאתיים איש. גם זה לא סיפק את כתב ג'רוסלם פוסט, והוא לחץ עלי להקטין מספר זה.

קימנו התחייבות זו כמעט כלשונה (בסך הכל הבאנו לירושלים כ-300 חברי משלחות, עיברים וערבים, מכל חלקי הארץ). ואז, למחרת ההפגנה, יצא דווקא ג'רוסלם פוסט

בקיצור: האם לא היה מיבצע כזה הופך את פשיטת-הרגל המוסרית של הממשל לתבוסה פוליטית?

אין לי ספק כי יכולנו להשיג את כל היעדים האלה. מפלגות — ואפילו אותם טראסטים כלכליים-מנגנוניים הקרויים בישראל בשם "מפלגות" — אינם קיימים בחלל ריק. יש להם קשר כלשהו עם הציבור. הם זקוקים לקולות בבחירות. תנועה המונית גדולה מוכרחה להשפיע עליהם — ולוא גם בעקיפין.

אילו הכפלנו את מאמצינו, יכולנו לנצח הפעם. עתה חזבתנו היא לדאוג שנוצח בפעם הבאה.

חודו של קול אחד

שש תי מחשבות, במערכה על הכנסת, ניקרו במוחי כאשר האזנתי ביום הרביעי לחיכוך ולהצבעות.

ראשית: קול אחד ויחיד בכנסת יכול להיות בעל חשיבות עצומה.

בטוחני כי בשני המיפגנים ההמוניים בירושלים היו מאות מפגינים שכלל לא טרחו להצביע בבחירות האחרונות. והנה מסתבר כי לכמה מאות קולות יכולה להיות, במצב מסויים, השפעה רבה. בעת חישוב העודפים של המפלגות, יש וח"כ נכנס לכנסת בזכות מאה-מאתיים קולות. ח"כ אחד כזה היה, ביום הרביעי שעבר, משנה את תוצאות ההצבעה.

בכל מערכת-בחירות בישראל נמנעים מאות אלפי בעלי זכות-בחירה. אחוז ניכר מהם הם אזרחים המרגישים כי "נמאס", כי "אין טעם להצביע", כי "המפלגות מגעילות". שיכבה זו כוללת דווקא את החוגים המתקדמים ביותר, בעיקר בקרב הנוער.

יתכן כי ההצבעה על הממשל הצבאי, שהוכרעה על חוור של קול אחד, מחייבת את הכוחות הבלתי-מוזדהים והבלתי-תלויים בארץ למחשבה חדשה בענין זה.

זאת ועוד. בחיכוך בכנסת הושמעו כמה וכמה נאומים מזהירים. מנחם בגין, מרדכי בנטוב, משה כרמל, הגיעו כולם, בקטעים מדבריהם, לפסגות של כושר-שיכנוע. ובכל זאת: בלט כי מכל הנואמים היה רק אחד שהצבעתו בעניין הממשל הצבאי נבעה מהשקפת-עולם ברורה, מגובשת וכוללת. היה זה הקומוניסט הערבי, תופק טובי, שנשא את הנאום הטוב ביותר של חייו. כל האחרים לא יכלו להציב מול השקפת-עולמו הברורה של דויד בן-גוריון תפיסה כוללת ועיקבית משלהם.

אולם הגישה הקומוניסטית רחוקה מלהיות היחידה המצביעה על דרך הגיונית ועיקבית לשלום במרחב, והרואה בעקבית ערביי ישראל חלק מן התמונה הגדולה. במדינה התגבשה השקפת-עולם ישראלית-פאטריוטית, הדוגלת באיחוד התנועות הלאומיות העיברית והערבית במיסגרת מרחבית, והמייעדת לערביי ישראל תפקיד חשוב במסגרת זו. היוכוח בכנסת ממש שיווע להשמעת קול חדש כזה, וחטרונו הטביע את חותמו על כל מהלך הדיון.

(ונוסיף בסוגריים: כמה קל היה לסתור בו במקום את כל הטענות הענייניות-כביכול של דויד בן-גוריון, לולא היו כל הדוברים — מלבד תופק טובי — כה רחוקים מן העניין הנדון. כאשר טען בן-גוריון כי בכל המרחב כולו אין אף ערבי אחד המוכן בגלוי